

15. Kungälv

Miljön omfattar Fästningsholmen med Bohus fästning och gamla prästgården, bebyggelse vid Torget med bl a kyrkan och rådhuset samt Västra och Östra gatan.

Kungälvs stads bebyggelsehistoria har tre stora huvudskeden; det gamla Kungahälla. (Se område 20 Kastellegården) Ny Kongelf och det nuvarande Kungälv på fastlandet. Det utvärderade området tillhör de två senaste skedena stadens historia.

Stadens andra skede, Ny Kongelf inleddes när den flyttades från Kungahälla till fästningsholmen efter beslut 1613.

Första gången holmen omtalas i historiska källor är år 1217 då Håkon Håkonsson valdes till kung av Norge just här. Håkon Magnusson av Norge började 1308 att låta uppföra en befästning, Bagahus, på holmen. Den ersatte då borgen på Ragnhildsholmen vid staden Kungahälla lite längre västerut i Nordre älv. Bohus fästning uppfördes ursprungligen i trä men byggdes på efter hand. Om dess tidigaste byggnadshistoria är mycket lite känt. På 1500-talet togs byggnadsmaterial från de ödelagda klostren i Kungahälla och Dragsmark samt från Ragnhildsholmen.

Kung Kristian IV (1577-1648) lät utöka och förstärka fästningen med hjälp av fortifikatören Hans von Stenwinkel och militäringenjören Isaac von Geelkerck. Tillbyggnaderna betingades av dåtidens moderna artilleri som krävde vallmurar med bastioner, kanonkassematter och skyddsrum. Även en kyrka byggdes på fästningen.

Tornet Fars hatt blev under de många beläringarna illa åtgånget - fästningen blev dock aldrig någonsin intagen - och fick sin nuvarande runda form under första hälften av 1600-talet. 1658 i freden då Bohuslän blev svenskt överlämnades Bohus fästning till Sverige, som då blev säte för Harald Stake generalguvernör för Bohus län. År 1700 flyttades länsresidenset till Göteborg.

Fästningen var bemannad fram till 1786 och fick sedan stå och förfalla. Mot slutet av 1700-talet hade den blivit i stort behov av reparationer. Då beslöt Gustaf III att Bohus fästning skulle sprängas, vilket lyckligtvis inte fullföljdes helt, men fästningen användes som stenbrott in på 1800-talet. Rasrisken blev efterhand överhängande, även om stenbrytningen upphört, och i slutet av förra seklet påbörjades restaureringsarbeten under ledning av byggmästaren Adolf Tell. Byggnadsstyrelsen ansvarar sedan 1926 för vården av fästningen.

Västra gatan och Torget var förbindelseleden genom den stad som uppstod slutet av 1600-talet. Torget var stadens naturliga centrum med kyrka, rådhus, skola, hospital och krog. Lantmätaren Erich Kuus, själv boende i Kungälv, upprättade den första stadsplanen vilken ligger till grund för dagens. Troligen uppgjordes denna planering efter det att tomtfördelningen var klar och p g a dessa givna förutsättningar kom tomterna att sträcka sig på ett traditionellt sätt utmed den gamla genomfartsleden. Den äldsta bebyggelsen är lite

känd, men på Kuus planer finns alla tomter med markerade nummer och mått. Tomtindelningen är idag i stort oförändrad. En fullständig ägarförteckning är bifogad Kuus plan. Vissa av byggnaderna är särskilt markerade; såsom kyrkan, skolan och hospitalet. De två sistnämnda är avbildade som envåningsbyggnader med höga valmade tak.

På kartor från slutet av 1700-talet och 1876 återfinns den gamla tomtindelningen, men med nya nummer. Senare har en indelning i kvarter skett.

Kungälv har som de flesta trästäder drabbats av bränder. Vi vet att ca 15 hus avbrändes varje gång det brann åren 1796, 1836 och 1864. Man kan därför utgå från att de nuvarande äldre trähusen är uppförda i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet. Kungälvs kyrka vid Torget uppfördes 1680-82 efter att den gamla brunnit ner 1676. Kyrkan är timrad och har formen av ett latinskt kors. På 1700-talet kompletterades byggnaden och det finns anteckningar om att kyrkan rödfärgades 1703. Fasaden är idag klädd med vitmålad locklistpanel. Kyrkogården runt kyrkan har ej använts sen år 1800 och varit större till sin utsträckning.

Jordbruket var ännu i mitten av 1800-talet borgarnas huvudsakliga inkomstkälla, men Kungälv utvecklades efter sekelskiftet till en växande handels- och industristad. Trädgårdsodling var dock en viktig näringsgren in på 1930-talet.